

bok recensioner

Socialutredningen i läroboksform

GÖTE JOHNSON

Socialvården i framtiden

Studentlitteratur, Lund 1974

Göte Johnsson, som är lärare vid socialhögskolan i Göteborg, har funnit att socialutredningens principbetänkande har pedagogiska förtjänster och är användbart som lärobok. Han har därför sammanställt huvudinnehållet och kompletterat det med ett antal repetitions- och diskussionsfrågor till boken Socialvården i framtiden. Med detta hoppas förf. få "innehållet känt och diskuterat bland de socialarbetare som i framtiden måhända ska förverkliga målen". Och det är väl ett syfte som förtjänar uppskattning.

Boken är upplagd så att text från flertalet kapitel i principbetänkandet tas över i befintligt skick från betänkandet eller ibland dess sammanfattning (SOU 1974: 39 och 40). De flesta kapitlen kompletteras med repetitionsfrågor. Avslutningsvis ges 35 diskussionsfrågor som griper över hela innehållet. Åtta av betänkandets 31 kapitel har utelämnats. Principen för utsorteringen är ibland svår att förstå. Varför har tex inte det första kapitlet som berör den socialpolitiska ut-

vecklingen tagits med (ens i sammandrag) när referatet av den socialpolitiska debatten (kap 3) blivit återgivet i sin helhet? Varför finns endast ett av de i betänkandet fyra ekonomikapitlen med (och då endast i sammanfattning)? Varför en av de båda bilagorna? Tyvärr har förf också varit ouppmärksam på en del mer redaktionella effekter av uteslutningarna. Nu finns tex på flera ställen kvar i texten hänvisningar till uteslutna kapitel och även till den borttagna bilagan. En annan effekt är att avdelningsindelningen kommer bort. Principbetänkandet har en klar disposition. Det inleds med en bakgrundsbeskrivning i avdelning 1. Sedan följer det centrala och för återstoden avgörande avsnittet om mål och medel i avdelning 2. Därefter följande avdelningar avser ta konsekvenser av mål-medelsanalysen inom områdena metodik och kunskaper (3), arbetsfördelning och samverkan (4), ekonomi (5) samt till slut den framtida lagen (6). — Det känns fel att denna uppbyggnad inte tydligt kommer fram i boken.

Sammanställningen har annars förtjänster. Repetitionsfrågorna verkar genomtänkta och bra. Det kunde gärna ha varit fler kapitel som försetts med sådana frågor. Också de flesta diskussionsfrågorna i slutet bör kunna ge engagemang och medverka till att ta fram synpunkter. Men de kräver naturligtvis mer kunskaper och erfarenheter på området än vad enbart en genomgång av denna bok ger. En fråga kan därför vara: vilka är boken skriven för? Antagligen främst för socionomie studerande, som väl dock i allmänhet inte, särskilt inte på grundkursnivån, kan ge så mycket i den diskussion slutfrågorna vill få till stånd. På betygsnivå och efter studiepraktik ökar förstås möjligheterna.

Boken bör kunna underlätta

för den som önskar lära sig eller lära ut vad socialutredningen vill säga i principbetänkandet. Frågan är hur länge den förblir aktuell. När lagbetänkandet kommer (nästa år?) och följs av en proposition kan det vara skäl för Göte Johnsson att fundera på en ny sammanställning. I det skedet är kanske en sådan lärobok ännu angelägnare.

Bengt Söderberg

Svensk socialpolitik för vårdyrken — men varför under rubriken socialmedicin

Socialmedicin 1 för vårdyrken, gymnasieskolan, årskurs 1

ANNALISA GUMMESSON,
BO GUMMESSON,
LOTT INGESTAD

Esselte Studium, Nacka 1974.

I förordet till nämnda bok nämner författarna att boken är utarbetad enligt läroplan för gymnasieskolans vårdlinje, årskurs 1, ämnet vårdkunskap och är avsedd för grundutbildning av sjuksköterskor/sjukskötare i ämnet socialmedicin.

I boken redovisas en del av den svenska socialpolitiken under rubrikerna: Från fattigvård till socialpolitik, allmän försäkring, andra försäkringar, socialvård, samhällets barnavård, hur hälso- och sjukvården fungerar, det här bör du också veta (om tystnadsplikt etc), rehabilitering, medicinsk rehabilitering, yrkesmässig rehabilitering, tekniska hjälpmedel för handikappade, råd och utbildning av fysiskt handikappade, sociala avvikelser, omsorg om utvecklingsstörda.

Under dessa rubriker ges onekligen exempel på socialmedicinska tillämpningsområden, men möj-

ligheten att med utgångspunkt från dessa exemplifieringar skapa sig en socialmedicinsk "helhetssyn" är fullständigt uteslutna med uppläggnings av boken. Uppenbarligen är också författarna helt okunniga om att ämnet socialmedicin utreddes och definierades redan 1948 och beslöts som ett universitetsämne från 1954. Det senaste decenniets utveckling inom socialmedicinen verkar också helt obekant för författarna, som på intet sätt lyckats i sin ambition att "skapa förståelse för det socialmedicinska betraktelsesättet och lära läsaren att tänka socialmedicinskt".

Också enbart som redovisning av socialpolitiska reformer, lämnar boken mycket i övrigt att önska. Speciellt gäller detta beskrivningen av den historiska utvecklingen, som på intet sätt uppmärksammar till ett aktivt tänkande från läsaren. Det redovisas t ex en lång rad socialpolitiska reformer, som ett resultat av att "Man strävade efter att skapa ett folkhem som skulle ge varje medborgare trygghet från vaggan till graven".

Bondesamhället som föregick industrialismen framställs som en "trygghetsperiod" i den historiska utvecklingen. Samtidigt bibringas läsaren den uppfattningen att de socialpolitiska reformerna fram till nu bidragit att skapa ett tillstånd, som man i det närmaste tycks anse uppnått och där ett socialmedicinskt betraktelsesätt egentligen skulle vara meningslöst. Den kritiskt positiva synen på dagens samhälle är genomgående i boken, ner på detaljplanet. Så redovisar man t ex i några arbetsuppgifter följande exempel för beräkning av sjukpenninggrundande inkomst. Tre kvinnor tas som utgångspunkt för beräkningen, den ena har en inkomst på 18 250 kronor, den andra på 80 800 och den tredje på 36 000 kr/år. Dessa 3 exempel är ju, med kunskapen om att kvin-

norna är de som genomgående är de extremt lågavlönade i svenska samhället, helt horribla.

I boken påstår man t ex att orsaker till olika socialpolitiska reformer är att "man i seklets början eftersträvade en grundtrygghet, man ville ge en viss minimistandard åt dem som inte hade inkomster". "Vid nittonhundratalets mitt var man beredd att ta ännu ett steg... då tillkom ATP..." Genom att på ett personligt sätt redovisa historiska skeenden ger man sken av att förändring av samhället inte tillkommit genom kamp mellan olika grupper och intressen. Man bidrar därför inte till att få eleverna att tänka socialmedicinskt utan bidrar i stället till att göra dem sämre rustade att möta samhällets realiteter såväl på det sociala som det medicinska området.

Några detaljer

Under rubriken åldringsvård redovisas nästan huvudsakligen ålderdomshem och pensionärshem, medan dessa idag svarar för en mycket liten del av åldringsvården. Ålderdomshemmen beskrivs som positiva, "i regel nybyggda eller moderniserade och man har på många håll gjort mycket för att ordna det trivsamt för de gamla".

Under rubriken "behovet av socialhjälp", beskriver man att under 1920-talet och 30-talets arbetslöshet många tvingades anlita fattigvården. Sedan dess menar man att socialförsäkringens utveckling minskat hjälpbehovet och nämner ingenting om 1960-talets kraftigt ökade socialhjälpbehov, upp till 30—40 % av befolkningen i vissa av storstädernas bostadsområden.

Ett ytterligare belägg för att författarna inte har någon kontakt med utvecklingen inom det socialmedicinska området är att man under rubriken hälso- och sjukvård redovisar de kliniker som lasaretten består av, men även re-

dovisar regionsspecialiteter. Ur socialmedicinsk synvinkel tycker man att det kunde vara av intresse att tala om att det vid regionsjukhusen idag finns socialmedicinska avdelningar kopplade till de socialmedicinska institutionerna.

Avslutningsvis kan man konstatera att denna bok, som har ambitioner att skapa förståelse för det socialmedicinska perspektivet i stället på alla sätt försöker fördunkla och mystifiera historiska förlopp och beskriver samhället så att det blir svårt att förstå samhällets roll som skapare och "underblåsare" av socialmedicinska processer. En bok, som gör anspråk på att beskriva socialmedicinen och dess utveckling, men som misslyckats så, borde naturligtvis avfärdas med några korta ord. Att jag valt att inte göra det, beror framför allt på att boken i fråga kommer att spridas till mycket stora elevgrupper, som tidsigt får grundlagt en helt förvirrad syn på samhällets utveckling och medicinens del i denna. Det minsta man kunde begära av författarna och gärna förlaget är att man på något sätt försöker sätta sig in i det ämne man försöker beskriva, ett första steg vore kanske att läsa den ypperliga bok, som samma förlag givit ut under samma namn (Socialmedicin 1), som skrivits av professor Gunnar Inghe.

Leif Svanström

Utmärkt handledning i frågor om social sekretess

CARL NORSTRÖM, TOR SVERNE:

Social sekretess

Håkan Ohlssons förlag 275 s, ca kr 68: — inkl moms

Den allmänna debatten har under det senaste årtiondet ofta och med en påtaglig intensitet fokuserat sig

på frågeställningar om offentlighet och sekretess, automatisk databehandling (ADB) samt den enskilda människans personliga integritet. Debatten har väl inte alltid varit korrekt sakligt underbyggd; detta måhända beroende på att gällande författningsbestämmelser om handlingssekretess och tystnadsplikt är spridda, vilket gjort dem svårtillgängliga för allmänheten och svåröverskådliga för dem, som har att i sin tjänsteutövning tillämpa dem. Hanteringen av bestämmelserna inom tex socialvårdssektorn blir inte lättare av den omständigheten att det vid den praktiska tillämpningen oftast handlar om intrikata avvägningsfrågor inom privatlivets domäner. Inom socialvården torde naturligt nog handläggningen av frågor om tystnadsplikt och handlingssekretess jämte närliggande frågekomplex vara mycket frekventa. Mot bakgrund av det sagda är det med stort intresse, som Carl Norström & Tor Sverne: Social sekretess, emottages. Författarna är båda knutna till riksdagens ombudsmannaexpedition; Sverne som ställföreträdande justitieombudsman och Norström som byråchef efter att tidigare ha varit lagbyråchef i socialstyrelsen.

Systematiken i boken enligt innehållsförteckningen är överskådlig och följer — om man så vill generalisera — kronologin i nödvändiga ställningstaganden i ärenden av nu ifrågavarande slag. Detta gör boken lätthanterlig och ägnad att fungera som referensbok för bl a socialarbetare och befattningshavare inom sjukvården, något som ytterligare accentueras av ett rikhaltigt sakregister, litteraturförteckning samt förteckning över pågående offentliga utredningar av frågor kring offentlighet och sekretess.

Författningstexter och kommentarer till dem har på ett förtjänstfullt sätt rikt illustrerats

med mål och ärenden — främst ur Justitieombudsmännens ämbetsberättelser — vilket inte bara gör boken lättläst utan även torde underlätta dess praktiska användningar.

Allmänt bekant torde vara de besvärigheter, som socialarbetarna ofta ställs inför vad gäller såväl sekretess mellan myndigheter som tystnadsplikt. Bokens båda utförliga kapitel därom torde vara av direkt praktiskt tillämpbart intresse.

Tacksamt konstateras, att författarna ägnat diarietföreläsning och registrering ingående kommentarer. I kapitlet om automatisk databehandling (ADB) redovisas tillkomsten av datalagen och datainspektionen.

Det enda, som anmälaren av denna utmärkta handledning i inte bara frågor av social sekretess skulle önska mer belyst, är förvaltningslagens relaterande till sekretesslagstiftningen och vårdlagarna.

Henning Robertson

2 böcker om grannskapsarbete

ULF BLOMDAL:

Grannskapsarbete

— framväxt, utveckling, begränsning *RSFH:s förlag* 52 s, kr 5:—

CARIN FLEMSTRÖM,
ALF RONNBY:

Socialt fältarbete

Studentlitteratur, 1974

Samhällsarbete har, som metod i socialt arbete, vunnit intyg i Sverige under de senaste 5 åren.

Framför allt är det grannskapsarbete, dvs arbete med invånargrupper, som bedrivits. Allt fler projekt av typ grannskapsarbete startas runt om i landet. Hittills har man fått stödja sig på erfarenheter från andra länder tex USA och England, erfarenheter som i alla stycken inte varit tillämpliga i Sverige. Det är därför angeläget att vi får en teoribildning grundad på svenska erfarenheter. Ulf Blomdals häfte *Grannskapsarbete* och Carin Flemström—Alf Ronnbys bok *Socialt fältarbete* är två skrifter som i hög grad bidrar till debatt och teoribildning.

Ulf Blomdals häfte har sitt stora värde i analysen av grannskapsarbetets framväxt i Sverige och i en klar och lättläst beskrivning av grundprinciperna i grannskapsarbetet. Häftet kan med fördel användas av dem som snabbt önskar sätta sig in i ämnet eller som introduktionsbok i undervisning.

Men — Ulf Blomdal — Samhällsarbete är en direkt översättning av Community Work, och en sammanfattningsbenämning för olika metoder som syftar till social förändring genom arbete med olika strukturer i det lokala samhället — i kommunen (eng: Community = lokalsamhälle, församling, Society = hela samhället, nationen). Om vi begränsar oss till enbart grannskapsarbetet som metod för social förändring, så utesluter vi arbetet med organisationer och med planering, tex mer medvetna försök till samordning mellan socialvård, fritid, skola utifrån fältarbetares erfarenheter eller en kanalisering av information från fältet till den kommunala planeringen. Socialutredningen har på ett skrämmande sätt försökt rumphugga och förenkla samhällsarbetet. Det är viktigt att inte spela en sådan uppfattning i händerna. För ett socialt förändringsarbete måste

samhällsarbete består av grannskapsarbete, organisationsarbete och planeringsarbete. Att Ulf Blomdal har sina rötter i fritidsverksamheten kan möjligtvis vara en förklaring till hans annorlunda syn på saken.

En bok av ett annorlunda slag är Carin Flemström och Alf Ronnbys bok *Socialt fältarbete*. Boken är en omarbetning av en tidigare bok av samma författare: Kan samhället förändras genom socialt arbete? Boken handlar om hur det går till att omsätta teorierna om grannskapsarbete i praktiken. Författarna beskriver lättläst och engagerat den slingriga och av motgångar fyllda vägen från mer eller mindre valhänta försök att arbeta upp ett byalag och fram till det betydligt mer lyckade "projektet". Det framstår klart att grannskapsarbete kräver kunskaper och metodiskt arbete liksom ekonomiska resurser för att lyckas. Det är ingen "lättköpt" väg till social problemlösning. Men det är, i sina bästa former, en icke-repressiv och medvetandegörande metod och borde därför ha en mycket stor plats i det sociala arbetet.

Boken har också stora tillgångar i det sätt på vilket författarna analyserar det sociala arbetet, den sociala debatten samt grannskapsarbetets och samhällsarbets gränser. Författarna bidrar därigenom väsentligt till kunskaperna och debatten kring samhällsarbete i Sverige. För alla som funderar kring dessa frågor, för dem som tänker starta grannskapsarbete och för alla som sysslar med socialt arbete i någon form bör denna bok vara välkommen.

Viveca Urwitz

Översiktlig orientering om rättsförandet

SIGVARD HOLSTAD, SVEN LARSSON:

Allmänhetens rättsskydd

En inledning till process- och förvaltningsrätt

Wahlström & Widstrand 120 s

Utbyggnaden av kontrollsystemet i samhället har medfört att det blir allt svårare för den enskilde att hitta rätt i den snårskog av regler som omger honom och dikterar hans liv från vaggan till graven. Det krävs information om systemet för att han skall kunna ta tillvara sina intressen. Detta är ett av syftena med denna bok.

Boken innehåller en översiktlig orientering om förandet av allmänna domstolar, förvaltningsdomstolar och andra myndigheter med särskild tonvikt på frågan om rättssäkerhet och rättsskydd. Den är en lämplig introduktion för den som vill veta vart han skall vända sig i olika rättsärenden och vilka förutsättningar som gäller för myndigheternas prövning. Kompetensfördelningen mellan domstolarna och myndigheterna är här av intresse. Det är påfallande hur nya samhällsorgan växt upp och övertagit en stor del av de allmänna domstolarnas roll på det civila och administrativa planet.

Nu tillåter inte det begränsade utrymmet i boken någon djuplodning. Redogörelsen blir i stora stycken mycket summarisk. Det hade varit önskvärt om författarna kompletterat framställningen med hänvisningar till litteratur, lagkommentarer o dyl för den intresserade läsaren som önskar ytterligare information.

Faktaredovisningen har koncentrerats till vissa områden som författarna bedömt vara särskilt viktiga. Det förefaller kanske nå-

got förvånande att man här utelämnat de myndigheter som ytterst svarar för kontrollen av rättsskyddet (JO, JK, RA, KO osv) liksom vissa centrala ansvarsnämnder som allmänheten kan ha anledning att vända sig till. Ett annat område som utelämnats gäller det allmänna rättsskyddet enligt datalagen och datainspektionens kontrollfunktioner.

Beskrivningen av de olika instituten och rutinerna följer nog gällande författningstexter. Det ges inte plats för några subjektiva värderingar. Annars ger ämnet onekligen anledning till åtskilliga diskussionspunkter. Man kan t ex fråga sig i vilka avseenden patienten i förhållande till sjukvårdsmyndigheterna eller klienten i förhållande till socialvårds- och kriminalvårdsmyndigheterna kan sägas åtnjuta fullt rättsskydd? Eller hur ställer sig en fortsatt utbyggnad av strafföreläggandet och institutet åtalsunderlåtelse från rättsskyddssynpunkt?

Dock: boken fyller ett klart behov som "lathund" i regelsystemets labyrinter och den rekommenderas som sådan.

Erland Aspelin

Våra recensenter

Hovrättsassessor **Erland Aspelin** är verksam inom Statsdepartementens utredningsavdelning i Malmö. **Henning Robertson** är förste sekreterare vid sociala avdelningen inom Stockholms socialförvaltning. **Leif Svanström** är tf hälsovårdsöverläkare i Skaraborgs län. **Bengt Söderberg** är socialchef i Solna och f n sekreterare i socialutredningen. **Viveca Urwitz** är lektor vid socialhögskolan i Östersund.